

De gustavianska gårdarna

Kring Gustav II Adolfs jorddonation till Uppsala universitet 1624

THOMAS AURELIUS

År 1624 fick universitetet i Uppsala mottaga en verkligt storslagen och betydelsefull donation, säkerligen den ojämförligt största och viktigaste i hela dess historia. Donatorn var kungen själv, Gustav II Adolf, och det han överlämnade var drygt 300 hemman av sina egna arvegods (arvegårdar) i Uppland och Västmanland. I ett slag hade universitetet därmed fått det man dittills saknat, ett räntabelt eget kapital. Genom ränteinkomsterna – ”arrendeavgifterna” – från alla dessa gårdar hade en solid försörjningsbas och ett ekonomiskt oberoende skapats, som för flera århundraden framåt skulle bli grundvalen för universitetets fortbestånd och expansion.

Donationen var inte någon nyck av en givmild fader. I decennier hade uppsalaakademins utformning och ekonomi varit föremål för diskussioner. Behovet av att få ordnade förhållanden till stånd för den högre utbildningen i landet hade vuxit sig allt starkare. Sverige var på god väg att bli en stormakt. Det fordrades militära insatser, men även välutbildade civila ämbetsmän i den svällande statsapparaten.

Det universitet som grundats 1477 hade varit en skapelse av den katolska kyrkan och det begrovs följdriktigt tillsammans med denna. Gustav Vasa lekte visserligen flera gånger med tanken på ett återupplivande i luthersk anda, men det var först under Erik XIV:s regering som akademisk undervisning ånyo kunde avnjutas i Uppsala. ”Renässansakademien” var knappast imponerande. Den bestod till en början kort och gott av en enda professor (i grekiska), vars lön utgjordes av tiondelmedel och avkastningen av ett kronohemman. Men akademien utökades och under Johan III:s tid, på 1570-talet, var det inalles fem professorer och ett trettiotal studenter som huserade i de dåvarande husen runt domkyrkan. Idyllen blev dock kortvarig. 1580 – när böldpesten grasserade i Uppsala – stängdes universitetet efter flera års teologisk tvedräkt mellan Johan och professorerna. Den katolsksinnade kungen hade redan 1576 grundat ett konkurrerande kollegium på Gråmunkeholmen i

Stockholm och dit förlades nu den akademiska utbildningen i riket.

Straxt efter Johans död, 1593, drogs så åter ridån upp för det slumrande lärosätet i Uppsala. Regler och rättigheter sattes på pränt. Antalet professorer bestämdes till åtta och till deras underhåll anvisades såväl tionden från flera socknar som räntorna från kyrko- och prebendegårdar i Uppsalas omnejd. Universitetet hade – åtminstone på pappret – fått en rejäl ansiktslyftning. Konstitutionerna till trots kunde de kommande åren inte bjuda på någon arbetsfrid. Kunglig onåd och interna stridigheter satte käppar i hjulen. De osäkra ekonomiska villkoren fick t. o. m. till följd att flera professorer övergav sina poster och flydde till tryggheten i något fett pastorat på landsbygden.

Det brydsamma läget i Uppsala – och nu är vi inne på 1610-talet – undgick inte Gustav II Adolf och hans närmaste krets, där rikskanslern Axel Oxenstierna, men framför allt riksrådet Johan Skytte idogt verkade för att få en förbättring till stånd. Så, 1620, togs genom en kunglig resolution det första steget mot universitetets verkliga blomstringstid. Antalet professorer ökades till 13, kort därpå till 17. Försörjningssystemet med anvisningar på tionden och jordräntor, som inneburit att professorsinkomsterna varierat med skördeutfallet, övergavs. Istället infördes fasta årslöner på mellan 300 och 600 daler.

Som ett led i strävandena att skapa ett välordnat universitet, utnämnde kungen 1622 Johan Skytte till universitetskansler. Denne hade dessförinnan instiftat en ny professur i politik och vältalighet och för ändamålet skänkt flera av sina gårdar i Uppland: i Bälinge socken åtta gårdar i Svista och "halvannan" i Fansta och i Ärentuna en gård i Grimsta. Donationen var förebådande.

Mycket kort därefter inträffade en händelse som såg ut som en tanke. Gustav II Adolfs yngre bror Karl Filip avled utan bröstarringar, varvid hans nedärvda jordinnehav övergick på brodern. Därmed hade nya resurser lika oväntat som välbehövligt ställts till kungens – och kronans – förfogande.

Den kungliga familjens enorma, privata jordegendomar var ett resultat av Gustav Vasas skrupelfria dådkraft. På ofta bräckliga juridiska grunder hade denne genomdrivit sina krav i arvstvister, lagt beslag på konfiskerade kyrko- och klosterjordar och personligen tilldömt sig gårdar som "straffbot". Från fadern hade han ärvt nittioalet hemman. Vid

Donationsbrevet från den 31 augusti 1624 består av tre välpräntade uppslag (av vikta pergamentsark) som mäter 50×33 cm. Dokumentet inleds med ett praktfullt ornamenterat W i ordet "Wij". I nederkanten hänger konungens imponerande lacksigill, fastsatt i blågula band med inflätade guldtrådar och inneslutet i en 13 cm bred silverdosa med inetsade bladornament. Foto B. Fredén, Upplandsmuseet.

hans död uppgick jordkapitalet till inemot 5000, varav 1000 låg i Uppland. I kvarlåtenskapen ingick dessutom en stor mängd utjordar och torp, kvarnar och fisken, ängar och hyttor.

Detta vasahusets jättelika godscomplex, kallat "arv och eget", blev emellertid ganska snart föremål för en omfattande avtappning. Under de första fem åren av Erik XIV:s regeringstid gavs hälften av egendommarna tillbaka till kronan och de rättmätiga arvingarna bland frälsesläkterna. Återstoden delades efter Johans maktövertagande upp mellan honom och den yngre brodern Karl, sedermera Karl IX. Men Karl

kände sig både missnöjd och förfördelad och inledde – på farfars målmedvetna maner – en personlig kamp för att återvinna de jordar, som han undanhållits genom Eriks förbehavanden.

1611 var arv och eget-godsens uppdelade på Johan III:s son, hertig Johan av Östergötland, samt Karl IX:s söner, den nyblivne kungen Gustav II Adolf och Karl Filip. Genom Johans död 1618 och senare även Karl Filip samlades återigen alla arvegodsens till tronen och kungen personligen. Sammanlagt var det över 3500 hemman som han på ovan skildrade grunder nu förfogade över och det var ur dessa tillgångar som han till uppsalaakademins framtida försörjning ”på evärdlig tid” lät avsöndra 271 hela hemman, ett trefjärdedels, 76 halva och 30 fjärdedels, belägna i Uppland och Västmanland. Därjämte inneslöt gåvan en tullkvarn (”med tre par stenar”) och en sågkvarn i Vattholma, samt en annan tullkvarn i Fiskeså i Närtuna; vidare nio torp i Husby-Sjutolft socken och – utspridda i olika socknar – tjugofyra stycken ängar, utjordar och vretar. För att ytterligare understryka sin generositet och välvilja tillfogade majestätet ”desslikes också efterskrivna kyrkotionden i Hälsingland, Alfta, Järvsö, Bollnäs, Segersta och Delsbo. Och uti Västmanland, Munketorp, Björskog och Torpa”, vilket egentligen innebar att universitetet efter avkortning (vissa avdrag) erhöll kronotionden, som utgjorde 2/3 av den ursprungliga tiondebeskattningen till kyrkan.

Gårdarna som kungen gav bort var indelade i storlekskategorier efter skattekraft. Även de s. k. fjärdedelshemmanen motsvarades alltså av en brukningsenhet, ett bondehushåll. I donationsurkunden är gårdarna uppräknade härads- och sockenvis; i följande uppställning har de ordnats alfabetiskt efter nutida ortnamn med åtföljande uppgift om socken (s) och härad (h). Den ursprungliga formuleringen i gåvobrevet återges inom citationstecken. Asterisk (*) – med ev. bifogad anmärkning – betyder att universitetet inte längre innehar egendomen. *Ibidem* = på samma ställe.

Gårdarna i donationsbrevet

Alby. Haga socken (s), Ärlinghundra härad (h), ”Aleby, een gård”.

Alma. Tillinge s, Åsunda h, ”Alma, een gård”.

Alsta. Nysätra s, Lagunda h, ”Öfre Alestadh, een half gård”.

Alsikeby. Alsike s, Ärlinghundra h, ”Alsikie byen een gård, ibidem een gård”.*

Andersbo. Films s, Olands h, ”Andersbodha een halff gård”.*

Arnberga. Husby-Ärlinghundra s, Ärlinghundra h, "Arnebärga een gård".*
Aspeboda. Films s, Olands h, "Aspebodha een fierdendels (gård)".*
Baggebo. Nora s, Våla h, "Baggebo een fierdendels gård".*
Bellsta. Odensvi s, Åkerbo h, "Bellestadh een gård".
Berg. Väster-Färnebo s, Vagnsbro h, "Bärgh een gård".*
Berg. Järlåsa s, Hagunda h, "Bärgh een gård".*
Berga. Haga s, Ärlinghundra h, "Bärgha een gård".
Berga. Medåkers s, Åkerbo h, "Bärgha een half gård".*
Bergby. Skepptuna s, Seminghundra h, "Berby een gård".
Bjuggsta. Romfartuna s, Norrbo h, "Biuggstadh wreeten".*
Bjuggsta. Kungsåra s, Siende h, "Biuggestadh een gård".
Björkekulla. Funbo s, Rasbo h, "Biörckekulla een fierdendels gård".*
Björnome. Gryta s, Hagunda h, "Biörnum tree gårdar".
Boda. Hargs s, Försåkers h, "Bodha een half gård".*
Boda. Dingtuna s, Tuhundra h, "Bodha een gård, ibidem een half gård".
Boda. Lundby s, Tuhundra h, "Kråkebodha een gård".*
Bolby. Rö s, Sjuhundra h, "Bolby een gård".*
Borsingby. Björskogs s, Åkerbo h, "Bursingeby een gård".*
Bree. Funbo s, Rasbo h, "Bree een fierdendeels gård".*
Bro. Films s, Norunda h, "Broo halftridhie gårdar".*
Broby. Tillinge s, Åsunda h, "Broby een gård".*
Brunna. Lena s, Norunda h, "Bruna engfiäll ett".*
Brunna. Vårfrukyrka s, Åsunda h, "Brunna een gård".
Brunnby. Börje s, Ulleråkers h, "Brunby een gård, ibidem een gård, än ibidem een gård".
Brunnby. Östuna s, Långhundra h, "Brunby een gård".*
Bryteby. Films s, Olands h, "Bryteby fyre gårdar".*
Bräcksta. Tensta s, Norunda h, "Brekstadh een half gård".
Buskgården. Skepptuna s, Seminghundra h, "Båsgården een gård".
Busta. Odensvi s, Åkerbo h, "Buestadh een gård".
Bäckeby. Kumla s, Över Tjurbo h, "Bäckby een fierdendeels gård".
Bäckeby. Lundby församling, Västerås stad, "Bepby een gård".*
Bälby. Dingtuna s, Tuhundra h, "Belgby een gård, ibidem een gård, än ibidem een half gård".*
Bälinge. Närtuna s, Långhundra h, "Bälinge een half, ibidem een gård".*
Bärby utjord. Dingtuna s, Tuhundra h, "Berby een vthjord".*
Böksta utjord. Balingsta s, Hagunda h, "Biörkstadh en vthjord".*
Danmarksby. Danmarks s, Vaksala h, "Dannemarcks byen een gård".
Dannkumla. Övergrans s, Håbo h, "Danekumbla een gård".*
Dingtuna. "een lijten gård widh Dingtuna kyrkia, ibidem een wreet".*
Dorsilla. Tillinge s, Åsunda h, "Dorsilia een gård".
Dragby. Skuttunge s, Bälinge h, "Dragheby tree gårdar".
Dropsta. Odensala s, Ärlinghundra h, "Dråpestadh een gård".

Edeby. Almunge s, Närdinghundra h, "Eedhby två gårdar".
Edsberga. Breds sp Åsunda h, "Eedzbergha een gård".
Eke. Skuttunge s, Bälinge h, "Eken två gårdar".
Ekeby utjord. Ekeby s, Olands h, "Ekieby een vthjord är en half gård".*
Ekeby. Markims s, Seminghundra h, "Ekieby een gård".
Eklunda. Dingtuna s, Tuhundra h, "Ekelunda een gård".
Eklunda. Harbo s, Våla h, "Ekelunda een gård, ibidem een gård".
Elglösa. Films s, Olands h, "Elgelösa een half gård".*
Elsarbo. Films s, Olands h, "Elgsarebodha een half gård".*
Eneby. Altuna s, Simtuna h, "Eneby een gård".*
Eneby utjord. Tuna s, Olands h, "Eneby een vthjord".*
Erlandsbo. Kumla s, Över Tjurbo h, "Erlandebo ett fiendendeels hemman".*
Fassma. Tensta s, Norunda h, "Fassma een half gård, ibidem een gård".*
Fassmareboda. Lena s, Norunda h, "Fassmarebodha engfiäll ett".*
Fiskeså. Närtuna s, Långhundra h, "Fiskes åå tullqvarn een.*
Flottsund. Alsike s, Ärlinghundra h, "Flötsunda een half gård".*
Forkarby. Bälinge s, Bälinge h, "Farkareby een half gård, ibidem een half gård".
Forkesta. Dingtuna s, Tuhundra h, "Fyrkesth een half gård".
Forsby Stora. Köpings s, Åkerbo h, "Forssby een gård, ibidem een vthjord
 Quarnebacken benämnd".
Forssa. Tensta s, Norunda h, "Forssa två gårdar, ibidem två gårdar, än ibidem
 een gård".
Frändesta. Dingtuna s, Tuhundra h, "Frennestadh een gård".*
Fullerö. Gamla Uppsala s, Vaksala h, "Fulleröö een gård, ibidem een gård".
Fälvi. Dingtuna s, Tuhundra h, "Fälwij een gård, ibidem een gård, än ibidem
 een gård, än ibidem een gård".
Garp-Råby. S:t Ilians församling, Västerås stad, "Garperåby een gård".*
Gillberga. Vittinge s, Torstuna h, "Gilbergha een gård".
Gimo. Skäfthammars s, Olands h, "Gemu een vthjord".*
Gocksta. Skultuna s, Norro h, "Gockstadh een gård, ibidem een gård".
Golsta. Alunda s, Olands h, "Golfwestadh een gård".*
Grinda. Munktorps s, Tuhundra h, "Grinda een gård".
Gryttjom. Dannemora s, Olands h, "Gryttian een gård".*
Grän. Rasbo socken och härad, "Grän een half gård, ibidem een gård".
Gräsbo utjord. Films s, Olands h, "Gräsebo een vthjord".*
Gräsbo äng. Films s, Olands h, "Gräsebo een äng".*
Gräsnäs. Björkskogs s, Åkerbo h, "Gräsnäs een gård, ibidem een gård".
Gysta. Bälinge socken och härad, "Gijstadh een gård".
Gökbols utjord. Rasbo socken och härad, "Åhreby . . . , vthjord ibidem, Giöxb
 benämnd een".
Görlunda. Gryta s, Hagunda h, "Golunda een wreet".
Göta. Funbo s, Rasbo h, "Biötarne ibidem, ibidem . . . , alle fiendendels gårdar".*
Hagby. Gottröra s, Långhundra h, "Hagheby een half gård".*

Haby. Medåkers s, Åkerbo h, "Hagheby een gård".
Hall. Kårsta s, Långhundra h, "Hall een half gård".*
Hallsta. Romfartuna s, Norrbo h, "Halestadh een gård, ibidem een gård, än ibidem een gård".
Hammarby. Bondkyrko s, Ulleråkers h, "Hammarby een half gård".*
Hamra. Frösunda s, Seminghundra h, "Hambra een fierdendels gård".
Haravik. Films s, Olands h, "Harawijk een vthjord".*
Harfwestadh. Husby-Sjutolfts s, Trögds h, "Harfwestadh fyre gård".*
Hedbo. Väster-Fårnebo s, Vagnsbro h, "Hedhebodha een half gård".*
Hedeby. Simtuna socken och härad, "Heby een gård".
Helleby. Funbo s, Rasbo h, "Helleby . . . , alle fierdendels gård".*
Herresta. Skepptuna s, Seminghundra h, "Herstestadh een gård".*
Hovgården. Films s, Olands h, "Hofgården een fierdendeels".*
Humparboda. S:t Olofs s, Årlingshundra h, "Humparebodha een fierdendels gård".*
Huseby. Tensta s, Norunda h, "Huseby een vthjord".*
Husta. Kumla s, Över Tjurbo h, "Huestadh een gård".
Hållberga. Dalby s, Hagunda h, "Holbärgha een half gård".*
Håsta. Gottröra s, Långhundra h, "Håestadh een half gård".*
Häggeby. Skutunge s, Bålinge h, "Eggieby två gård".
Häljebolsta. Väster-Åkers s, Hagunda h, "Helliebolstadh een gård".
Häljesta. Haga s, Årlinghundra h, "Hälgestadh een gård, ibidem een gård".*
Hällby. Östuna s, Långhundra h, "Helleby een half gård".*
Häradsved. Kumla s, Över Tjurbo h, "Lillewedh een fierdendels gård".
Häradsamra. Närtuna s, Långhundra h, "Härshammar een gård".*
Hässelby. Börje s, Ulleråkers h, "Häsleby een gård".
Hönsgårde. Husby-Långhundra s, Långhundra h, "Heensgåle een gård".
Ingelsta. Närtuna s, Långhundra h, "Ingestadh, tw halfwe hemman".*
Isgrena. Bålinge socken och härad, "Isgråna een gård, fiåller i Isgråna een half gård".
Ista. Skepptuna s, Seminghundra h, "Yestadh tree gårdar".
Jolmesta. Dingtuna s, Tuhundra h, "Holmestadh een gård, ibidem een half gård".
Jåder. Arboga s, Åkerbo h, "Jådra een gård".*
Kamsta. Almunge s, Nårdinghundra h, "Kamstadh een half gård".
Karby. Rasbo socken och härad, "Kareby een gård".
Karby utjord. Rasbo socken och härad, "Kareby . . . , ibidem vthjord een".*
Kil. Vånge s, Ulleråkers h, "Kijl een gård".
Kippinge. Närtuna s, Långhundra h, "Nedherlunda två gårdar".
Klementsoda. Linde s, Lindes och Ramsbergs bergslag, "Nybyggjare een (gård)".*
Klockarbols utjord. Lena s, Norunda h, "Klockarebolet i Lena".
Koggesta. Skepptuna s, Seminghundra h, "Kogstadh een gård".

Kolhammar. Odensala s, Ärlinghundra h, "Kåhlhammar een gård".*
Kolje. Ärentuna s, Norunda h, "Kiölia een half gård".
Kråkbo. Tegelsmora s, Olands h, "Kiebbebodha een gård".*
Kullbol. Films s, Olands h, "Kuhlboda een gård".*
Kumla. Balingsta s, Hagunda h, "Kumbla een gård".
Kumla. S:t Ilians församling, Västerås stad, "Kumbla een gård".*
Kumla utjord. Tensta s, Norunda h, "Kumbla een vthjord".
Kunsta. Lena s, Norunda h, "Kumestadh två gårdar".
Kunsta. "Kumestadh . . ., ibidem åkerfällor tw, engfäll ett".
Kunterbacka. S:t Olofs s, Ärlinghundra h, "Guntarebecken een fierdendeels gård".*
Kvarnbacken. Köpings s, Åkerbo h, "Forssby een gård, ibidem een vthjord, Quarnebacken benämnd".
Kvarnbacken. Lindes s, Lindes och Ramsbergs bergslag, "Qvarnebecken een gård".*
Kvarsta. Harbo s, Våla h, "Quarstadh een gård".*
Kyrkbyn. Dingtuna s, Tuhundra h, "Kyrkiebyen een gård".
Kyrkobyn. Films s, Olands h, "Kyrkiebyen två gårdar, ibidem treefierdendels gård een".*
Kårstaby. Kårsta s, Långhundra h, "Korstadh byen een gård, ibidem een gård".
Käboda. Films s, Olands h, "Kääbodha een gård".*
Källbo. Tensta s, Norunda h, "Kiäleboo een gård, ibidem een gård".*
Källmyra. Tensta s, Norunda h, "Käringemyra een gård, ibidem een half gård".
Kättsta. Husby-Ärlinghundra s, Ärlinghundra h, "Kietterstadh een gård".*
Kölinge. Rasbokils s, Rasbo h, "Kiölinge een half gård, ibidem två gårdar".
Kölsta. Odensvi s, Åkerbo h, "Kiölestadh een gård".*
Körlinge. Vänge s, Ulleråkers h, "Kiörlinge een half gård".
Lenaberg. Lena s, Norunda h, "Landbobergh een gård, ibidem een gård".
Libbarbo. Tegelsmora s, Olands h, "Läbebodha een half gård".*
Lilla Kil se Kil.
Lilla Sunnarby. Kårsta s, Långhundra h, "Sunnareby een half gård".*
Lilla Vallby. Husby-Långhundra s, Långhundra h, "Lillewalby een half gård".*
Lilla Åby. Närtuna s, Långhundra h, "Lilleåby een gård".*
Lilla Åkerby. Närtuna s, Långhundra h, "Åkerby een gård".*
Lillebyn. Films s, Olands h, "Lillebyn een half gård".*
Lindesås. Linde stad, Örebro län, "Lindesaås een gård".*
Lockbol. Films s, Olands h, "Lockebodha een half gård".*
Lunda. Vaksala socken och härad, "Lunda een half gård".
Lundby fjäll. Rasbo socken och härad, "Lundby een vthjord".
Lygnesta. Långtora s, Lagunda h, "Legnestadh een gård".
Långlöt. Funbo s, Rasbo h, "Långelööt een fierdendels gård".*
Långtoraby. Långtora s, Lagunda h, "Långtora byen een gård".
Lörsta. Uppsala Näs s, Ulleråkers h, "Lörstadh een half gård".

Malma. Bondkyrko s, Ulleråkers h, "Malma een gård".
Mariebo. Tegelsmora s, Olands h, "Mariebodha een half gård".*
Mosta. Nysätra s, Lagunda h, "Moestadh een half gård".
Munkeboda. Romfartuna s, Norrbo h, "Munkebo een fierdendeels gård".*
Muransbo. Över Grans s, Håbo h, "Murensbodha een fierdendels gård".*
Myrby. Odensala s, Ärlinghundra h, "Myrby een gård".*
Mälby. Dingtuna s, Tuhundra h, "Mälby een gård".
Mälby. Tillinge s, Åsunda h, "Mälby een gård, ibidem een vthjord".
Nackby. Skultuna s, Norrbo h, "Nackeby een gård, ibidem een vthjord".
Nederlunda. Närtuna s, Långhundra h, "Nedherlunda två gårdar".
Nedervi. Lillhärads s, Tuhundra h, "Nedherwij två gårdar".
Nickebo. Vittinge s, Torstuna h, "Nickebo een half gård".
Norrbo. Harbo s, Våla h, "Norbo een gård".
Norr Ryby. Medåkers s, Åkerbo h, "Östregården i Rydby".*
Norr Tunbo. Kolbäcks s, Snefringe h, "Tumboqwarn een gård".*
Norslunda. Norrsunda s, Ärlinghundra h, "Norslunda een half gård".*
Norstad. Balingsta s, Hagunda h, "Norstadh een gård".*
Nyby. Funbo s, Rasbo h, "Nyby . . . , alle fierdendels gårdar".*
Nyby. Långtora s, Lagunda h, "Nyby een gård, ibidem Hammar een".
Nåstuna. Vänge s, Ulleråkers h, "Nostuna een gård".
Näsby. Dingtuna s, Tuhundra h, "Näsby een gård".*
Nässelfsta. Vittinge s, Torstuna h, "Nässelfstadh een gård".
Odenslunda. Frösunda s, Seminghundra h, "Oxlunda een gård".
Oppgårdar. Dingtuna s, Tuhundra h, "Vpågården een gård, ibidem een gård".
Orkestaby. Orkesta s, Seminghundra h, "Orkestadh byen een gård, ibidem een gård, ibidem een fierdendeels gård".
Orslunda. Tensta s, Norunda h, "Orslunda een vthjord".*
Oxnö. Västerås-Barkarö s, Tuhundra h, "Oxnöö een half gård".*
Pasta. Romfartuna s, Norrbo h, "Peestadh een gård".
Pålsbo. Bälunge socken och härad, "Pålsboo een half gård".
Raglunda. Köpings s, Åkerbo h, "Rolundas een gård".
Ragvaldsbol. Rasbokils s, Rasbo h, "Rafwesteboo een fierdendels gård".*
Ramstadhyttan. Öster Våla s, Våla h, "Ramstadhyttan een vthjord".*
Rimbo kvarn. Rimbo s, Långhundra h, "Rimbo qwarn".*
Risänge. Harbo s, Våla h, "Risinge een gård, ibidem een gård".
Rolsta. Frösunda s, Seminghundra h, "Roestadh een gård".*
Rosland. Lagga s, Långhundra h, "Roslanda een half gård".
Rotebo. Kumla s, Över Tjurbo h, "Roteboo een fierdendeels gård".
Rovsätra. Valö s, Frösåkers h, "Rossätra een gård".
Rysta. Odensvi s, Åkerbo h, "Rystadh een gård".
Rävelsta utjord. Enköpings Näs s, Åsunda h, "Räfwelstadh een vthjord".*
Rörby. Bälunge socken och härad, "Rörby een half gård, ibidem een half gård".
Salboda. Lindesbergs s, Lindes och Ramsbergs bergslag "Salebodha een gård".*

Salsta. Björklinge s, Norunda h, "Salestadh een gård".
Siggeboda. Lindesbergs s, Örebro län, "Siggebodha een gård".*
Skarfsta. Skultuna s, Norrbo h, "Skarfwestadhn een half gård".*
Skebärgea. Stafby s, Olands h, "Skebärgha een gård".
Skedicka. Hökhuvud s, Frösåkers h, "Skediga een gård".*
Skepplinge. Harakers s, Norrbo h, "Skiplinge två gård".
Skillsta. Dingtuna s, Tuhundra h, "Skälestadh een gård, ibidem een gård".
Skinnarbo. Tegelsmora s, Olands h, "Skinnarebodha een fiendendeels gård".*
Skäggesta. Börje s, Ulleråkers h, "Skiäggiestadh torpet een half gård".
Skälby. Lundby församling, Västerås stad, "Skälby een half gård".*
Skälsta. Ramsta s, Hagunda h, "Skälestadh een gård".*
Slavsta. Vaksala socken och härad, "Slewestadh een gård".*
Slästa. Odensala s, Ärlinghundra h, "Lätttestadh een gård".*
Smedsbo. Öster Våla s, Våla h, "Smidzboo en half gård".*
Smedstorp. Gryta s, Hagunda h, "Smedzbo een fiendendeels gård".
Sparrsätraby. Sparrsätra s, Åsunda h, "Sparsätra fyre gård".
Stjärna. Gamla Uppsala s, Vaksala h, "Stierna een half gård, ibidem een half gård".
Stora Luttermgårde. Frösunda s, Seminghundra h, "Lataregierde två gårdar".
Ströby. Börje s, Ulleråkers h, "Ströby een gård".
Sundbro. Bälunge socken och härad, "Sundbro een gård".*
Sundby. Funbo s, Rasbo h, "Sundby een gård".*
Sunnanå. Frösunda s, Seminghundra h, "Sunnanåå een fiendendeels gård".
Svina. Harbo s, Våla h, "Swina . . . , ibidem een gård".*
Svina. Harbo s, Våla h, "Swina een half gård".
Säva. Gryta s, Hagunda h, "Säfwa een gård".
Sävasta. Altuna s, Simtuna h, "Sefwestadh een gård".*
Sävsta. Vårfrukyrka s, Trögds h, "Sefwestadh een gård".*
Söderby. Åkerby s, Bälunge h, "Söderby een half gård".
Söderkulla. Morkarla s, Olands h, "Kulla een heel gård".
Södertå. Munktorps s, Snefringe h, "Södre tää een gård".
Tafsta. Dingtuna s, Tuhundra h, "Telfwestadh een gård".
Tarby. Frösunda s, Seminghundra h, "Tareby två gård, ibidem två gård".*
Taru. Knivsta s, Ärlinghundra h, "Tarf een gård, ibidem een gård".*
Taru. Närtuna s, Långhundra h, "Tarf een gård".
Tibble. Björklinge s, Norunda h, "Tibbele een half gård".
Tibble. Rasbokils s, Rasbo h, "Tibbele een gård".
Tibble. Skogstibble s, Hagunda h, "Tibele een vthjord".
Tibble. Skultuna s, Norrbo h, "Tibbele een gård".
Tibble. Tillinge s, Åsunda h, "Tybele een half gård".
Tjur. Lundby församling, Västerås stad, "Tiur een gård".*
Tjusta. Kårsta s, Långhundra h, "Tiuestadh två gård".
Torp. Lundby församling, Västerås stad, "Torp een gård".*

Torusätra. Bälunge socken och härad, "Torfsätra een gård".
Tuna. Bälunge socken och härad, "Tuna tree gård".
Tyskboda. Films s, Olands h, "Tyskebodha een fierdendeels (gård)".*
Täby. Östuna s, Långhundra h, "Täby een half gård".*
Törunda utjord. Dingtuna s, Tuhundra h, "Törunda een vthjord".
Ubby. Närtuna s, Långhundra h, "Wybyen een gård, Wijby (och Ingestadh) tw halfwe hemman".
Uderby. Dannemora s, Olands h, "Vderby een half (gård)".*
Uknö. Björskogs s, Åkerbo h, "Vcknöö een gård, ibidem een fierdendeels gård".
Ulfsväsby. Almunge s, Nardinghundra h, "Wäsby een half gård".*
Ullentuna Stora. Skepptuna s, Seminghundra h, "Ullentuna två gårdar".
Ullvi. Köpings s, Åkerbo h, "Ullerwij een gård".
Upplanda. Tegelmora s, Olands h, "Vplanda een gård".*
Ut Råby. Romfartuna s, Norrbo h, "Råby een gård".
Vagersta. Romfartuna s, Norrbo h, "Wagherstadh een gård".
Vallby. Dingtuna s, Tuhundra h, "Walby een gård".
Vallby. S:t Ilians församling, Västerås stad, "Walby een gård".*
Vallby. Viksta s, Norunda h, "Walby een gård".*
Vallrum. Kumla s, Över Tjurbo h, "Walrum een half gård".
Vallskog. Bälunge socken och härad, "Wälskogh een gård".
Vansta. Tensta s, Norunda h, "Wanestadh een gård, ibidem een gård".
Vardala. Närtuna s, Långhundra h, Wärdala een half gård".
Vasa. Skepptuna s, Seminghundra h, "Wåsa een gård, ibidem een gård".
Vattholma. Lena s, Norunda h, "Wetteholmen een gård, än Wetteholmen een fierdendeels gård".*
Vattholma Kvarnar. Lena s, Norunda h, "Wetteholmen . . . , tullqwarn ibidem medh try par stenar een, ibidem sågheqwarn een".*
Vaxtuna. Orkesta s, Seminghundra h, "Waxtuna een gård".*
Vedskata. Films s, Olands h, "Wedheskatta een fierdendeels gård".*
Vibo. Romfartuna s, Norrbo h, "Wijdebo een gård".
Viby. Dingtuna s, Tuhundra h, "Wijby een fierdendeels gård".*
Viby. S:t Olofs s, Årlinghundra h, "Wijby tree gårdar".*
Viggeby. Dalby s, Hagunda h, "Wigby een half gård".*
Viggeby. Orkesta s, Seminghundra h, "Wiggeby een fierdendeels gård".*
Viksjo. Hågeby s, Håbo h, "Wigilsioö een half gård".
Voxome. Alunda s, Olands h, "Woxumby den wästre gården".*
Vreda. Frösunda s, Seminghundra h, "Wreeta een gård".
Vretberga. Medåkers s, Västmanlands län, "Wreetbärgha een gård".
Vålsta. Skepptuna s, Seminghundra h, "Wällestadh een gård".*
Väsby. Lagga s, Långhundra h, "Wäsby een gård".
Väsby. Roslagsbro s, Bro och Vätö skeppslag, "Wäsby två gårdar".*
Väsby. Rö s, Sjuhundra h, "Wäsby een half gård".*
Västerby. Läby s, Ulleråkers h, "Wästre Läby een gård".

Västerlisa. Länna s, Frötuna och Länna skeppslag, "een gård vthi Lijsa".*
Väster Vad. Simtuna socken och härad, "Weedh een half gård".
Västerås stad. "Wästeråås een wreet, ibidem een wreet".*
Ycklinge. Rasbokils s, Rasbo h, "Ycklinge een gård".*
Ytter Gransby. Yttergrans s, Håbo h, "Ytre Grään een half gård".*
Åby. S:t Ilians församling, Västerås stad, "Åby två gårdar".*
Åckelsta. Skepptuna s, Seminghundra h, "Okelstadh een gård, ibidem een gård".
Åkerby. Vårfrkyrka s, Åsunda h, "Åskerby een gård".
Ål. Veckholms s, Trögds h, "Åål een gård, ibidem een gård".*
Åloppe. Bälunge socken och härad, "Alepa een gård".
Årby. Rasbo socken och härad, "Åhreby een gård, vthjord ibidem Giöxby benämnd een, ibidem två gårdar".
Åsarby. Dannemora s, Olands h, "Åsaretorpet een half gård".
Åseby. Björklinge s, Norunda h, "Åseby een half gård".*
Åsta. Björskogs s, Åkerbo h, "Åestad een gård, ibidem een gård, nock ibidem een gård, än ibidem een gård".
Åttesta. Frösunda s, Seminghundra h, "Vtterstadh een gård".
Ängeby. Lena s, Norunda h, "Engieby een gård".
Äs. Romfartuna s, Norrbo h, "Åås fyre gårdar".
Ölestad. Odensala s, Ärlinghundra h, "Ölestadh een gård".*
Ölsta. Gryta s, Hagunda h, "Ölestadh een gård".
Ör. Tillinge s, Åsunda h, "Ör een gård".
Örby. Rasbo socken och härad, "Örby två gårdar".
Ösby. Lundby församling, Västerås stad, "Ösby een half gård".*
Österby. Dingtuna s, Tuhundra h, "Österby een half gård, ibidem een gård".
Österby. Haga s, Ärlinghundra h, "Österby een gård, ibidem een gård".*
Österby. Läby s, Ulleråkers h, "Läby een gård".*
Överlunda. Närtuna s, Långhundra h, "Öfwerlunda een half gård".

Alla dessa gårdar donerade alltså kungen för all framtid till universitetet, som oinskränkt skulle få förfoga över deras avkastning i form av årliga skatter. Jorden fick inte avyttras eller bytas bort utan kungens medgivande.

Skatteinkomsterna bestod av den s. k. årliga (vissa) räntan, samt den ovissa. Den senare var av ungt datum och utgjordes av penningprestationer med egenartat kamerala benämningar: landtågsgården, byggningshjälpen, vind och vask med flera. Därutöver utgick också avgifter som särskilt påbjudits av kronan, men dessa "extra ordinarie hjälper och gårdar" som de kallades fick inte universitetet behålla. De skulle vidarebefordras till kungens räntkammare i Stockholm.

Huvudskatten, den omnämnda årliga räntan, hade hundraåriga, ja medeltida traditioner. Den var ryggraden, normen för beskattningen och beskrevs för varje hemman med ett penningbelopp och ett varierande antal naturapersedlar. Det var gårdens skattekraft, läge och ursprungliga ägoförhållande som utmejslat räntans utseende.

Universitetets allra första förteckning över gårdarnas årliga ränta, jordeboken från år 1624, är ett spektrum över de olika skatterna och deras sammansättningar. Här finner man bland titlarna först och främst korn, jämte råg det då vanligaste sädeslaget; vidare smör, ägg, höns, får, lamm, näver, bast, notgarn, humle, dagsverken, årliga hästar, konungshästar m. fl. För t. ex. Gysta i Bälinge socken (som numera sambrukas med Rörby) står följande noterat i jordeboken: "Gjjestadh – 8 öreslandh. Af Penningar – 1 mark, korn – 8 tunnor, fåår – 1, gåås – $\frac{1}{2}$ (!), dagzwerker – 5, åhrlige hester – 6, konungz hester – 2".

Den brokiga skaran persedlar ger skenbart bilden av en utpräglad naturabeskattning. Verkligheten var dock en annan. Nästan allt omräknades nämligen till pengar efter särskilda taxor och så fick bönderna "avlösa" de påbjudna naturaprestationerna. Ett påtagligt undantag härvidlag utgjorde spannmålen, ty den skulle levereras direkt av bönderna till anvisade uppköpare i Stockholm, Falun och på andra platser. Denna handel var mycket viktig för universitetet och det gällde för dess räntmästare, som årligen hade över 4000 tunnor att försälja, att teckna förmånliga köpekontrakt med bryggare och grossister. De första åren efter 1624 var det faktiskt räntmästaren personligen som på det viset kunde tjäna en hacka, eftersom han då helt enkelt "arrenderade" skatteindrivningen och spannmålsförsäljningen. Här fanns säkert stora vinster att hämta. Det befarades i varje fall i konsistoriet, som ganska snart skaffade sig större inflytande och bättre kontroll över finanserna.

Den "nyrika" akademien i Uppsala fick även i andra avseenden bevaka och slå vakt om sina tillgångar. Till en början gällde det att se till att donationsbrevets utfästelser verkligen realiserades, vilket bjöd på många svårigheter. Några hemman visade sig redan vara avhända, andra kom av okänd anledning aldrig att införas i räkenskaperna. För dessa gårdar och jordar kunde man dock omsider utverka vederlag.

Värre var då de bytesaffärer som påtvingades akademien av inflytelserika jordägare bland adeln. För sådana byten – där motparten drog det längsta strått – var det inte alltid så lätt att i efterhand få ersättning,

särskilt inte med tanke på att det kungliga majestätet – såväl Gustav II Adolf själv som senare även Kristina – stick i stäv med donationens avsöndringsförbud ibland gav sitt tillstånd därtill.

1600-talets förfördelande byten innebar en viss åderlåtning av universitetets jordinnehav. Ett betydligt farligare hot mot dess kapitalbildning och självständiga egendomsförvaltning blev emellertid skatteköpen. Skatteköpen innebar helt enkelt att jorden såldes och att universitetet endast hade kvar rätten att uppbära räntorna. Dråpslaget drabbade i den akuta penningbristens tid under Karl XII:s två sista regeringsår. Många av de gustavianska arvegårdarna fick nu nya ägare och kronan – säljaren – inkasserade den välbehövliga köpeskillingen. De klara och välformulerade fraserna i det nu hundraåriga donationsbrevet hade förlorat sin juridiska kraft. Gustav II Adolf var långt borta, likaså den ”hämnad och vrede” med vilken han hotade drabba den, som vågade ”tilfogha vår academiae, hennes räntmästare, hion eller bönder här emot hinder, förfång och intrång i någhon måtto”.

Ovädret drog förbi. 1723 fastslog riksdagen att akademien hade full äganderätt till sina hemman och skatteköpen hejdades. Alla gårdar – utom fyra – kunde också köpas tillbaka, dock utan att universitetet fick någon ersättning eller finansiellt bistånd. Det innebar att man fick återköpa egendomar som man aldrig fått betalt för.

Gustav II Adolfs donation var av en sådan storleksordning att den – bortsett från professorsprebendena och några andra mindre donationer – ensam kunde försörja Uppsala universitet i tvåhundra år. Långt mer än hälften av de gustavianska gårdarna är än idag i universitetets ägo och utgör en ansenlig del av den samlade egendomsförvaltningen.

Det gamla pergamentsbrevet var grunden till vetenskaplig frihet och framgångsrika forskargärningar. På spannmålen från Uppland, Västmanland och Hälsingland byggde akademien sitt välstånd och goda rykte, ja ur den växande grödan spirade Rudbeck, Linné, Schefferus, Celsius, Roberg, Benzelius, Berch, Ihre, Klingensstierna, Wallerius . . .